

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Gecekondu Gezegeni
Mike Davis

Özgün Adı: Planet of Slums
Verso, Londra, 2006

© Mike Davis, 2006
© Metis Yayınları, 2006
© Türkçe Çeviri: Gürol Koca, 2006

İlk Basım: Ağustos 2007
İkinci Basım: Kasım 2010

Yayına Hazırlayanlar: Ebru Kılıç, Tuncay Birkan
Kapak Tasarımı: Emine Bora

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN-13: 978-975-342-621-3

Mike Davis

Gecekondu Gezegeni

Çeviren:
Gürol Koca

metis

Şehrin En Kritik Dönemi

Kent çağında yaşıyoruz. Kent bizim için her şey demektir – o bizi tüketiyor, biz de bu yüzden onu yüceltiyoruz.

Onookome Okome¹

Bir-iki yıl sonra bir gün, Lagos'un kenar mahallelerinden Ajegunle'de bir kadın doğum yapacak, genç bir adam Batı Java'daki köyünü Cakarta'nın parlak ışıkları için terk edecek veya bir çiftçi yoksul ailesini bırakıp Lima'nın sayısız *pueblos jovenes*'lerinden birine gidecek. Tam ne olacağı önemli değil, zaten hiç dikkat çekmeden olup bitecek. Gelgelelim bu olay insanlık tarihinde Neolitik dönemlerle, Sanayi devrimleriyle kıyaslanacak bir çığır açacak. Yeryüzünde kentlerin nüfusu tarihte ilk kez kırsal nüfusu geçecek. Aslına bakarsanız Üçüncü Dünya'da yapılan nüfus sayımlarının güvenilmezliği göz önünde bulundurulursa, bütün bir çağı etkileyecek bu dönüşüm çoktan gerçekleşmiş de olabilir.

Yeryüzü, Roma Kulübü'nün 1972'de yayımladığı *Limits to Growth* (Büyümenin Sınırları) adlı o Malthusçu raporda tahmin edildiğinden çok daha hızlı bir şekilde kentleşmiştir. 1950'de dünya genelinde, nüfusu bir milyondan fazla 86 kent vardı; bugün 400 kent var, 2015'te ise bu sayı en az 550 olacak.² 1950'den beri kentler kü-

1. Onookome Okome, "Writing the Anxious City: Images of Lagos in Nigerian Home Video Films", Okwui Enwezor vd. (haz.) *Under Siege: Four African Cities – Freetown Johannesburg, Kinshasa, Lagos* içinde, Ostfildern-Ruit 2002, s. 316.

2. BM Ekonomik ve Toplumsal Meşaleler Departmanı, Nüfus Bölümü, *World Urbanization Prospects*, 2001 yılı Gözden Geçirilmiş Rapor, New York 2002.

resel nüfus patlamasından yaklaşık üçte ikilik bir pay almıştır, aralarına her hafta katılan bir milyon bebek ve göçmen sayesinde nüfusları bugün de artmaya devam ediyor.³ Dünya çapında kentli iş gücü nüfusu 1980'den beri iki kattan fazla artmıştır, bugünkü kent nüfusu (3.2 milyar) ise John F. Kennedy'nin işbaşına geldiği tarihteki dünya nüfusundan daha fazladır.⁴ Bu arada dünya genelinde kırsal nüfus azami rakamlara ulaşmıştır ve 2020'den sonra azalmaya başlayacaktır. Bunun sonucunda, 2050'de yaklaşık 10 milyara çıkması beklenen dünya nüfustaki bu artışa neredeyse bütünüyle kentler katkıda bulunacaktır.⁵

Megakentler ve Desakota'lar

Dünya nüfustaki bu son artışın yüzde 95'i, gelişmekte olan ülkelerin kentsel bölgelerinde gerçekleşecektir; bu bölgelerde toplam nüfusun bir kuşak sonra katlanarak 4 milyara ulaşması beklenmektedir.⁶ Gerçekten de, Çin, Hindistan ve Brezilya'nın toplam kent nüfusu hemen hemen Avrupa ve Kuzey Amerika'nın toplam kent nüfusuna eşittir. Üçüncü Dünya'nın kentleşmesi, çap ve hız bakımından Viktorya dönemi Avrupası'nın kentleşmesini epey geride bırakır. 1910'da Londra'nın nüfusu 1800'deki nüfusundan yedi kat fazlaydı, ama Dakka, Kinşasa ve Lagos'un her birinin bugünkü

3. Nüfus Bilgi Programı, İletişim Programları Merkezi, John Hopkins Bloomberg Halk Sağlığı Okulu, *Meeting the Urban Challenge*, Nüfus Raporları, c. 30, no. 4, Baltimore 2002 (Güz), s. 1.

4. Denis Rondinelli ve John Kassarda, "Job Creation Needs in Third World Cities", John D. Kassarda ve Allan M. Parnell (haz.), *Third World Cities: Problems, Policies and Prospects* içinde, Newbury Park 1993, s. 101.

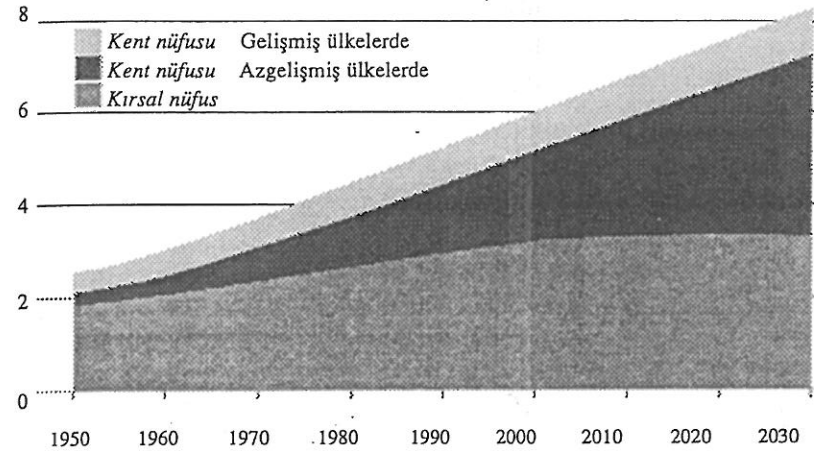
5. Wolfgang Lutz, Warren Sanderson ve Sergei Sherbov, "Doubling of World Population Unlikely", *Nature* 387 (19 Haziran 1997), s. 803-04. Gelgelelim Afrika'da aşağı Sahra nüfusu üçe, Hindistan nüfusu da ikiye katlanacaktır.

6. Küresel kentleşmenin hızla artacağına hiç şüphe yoksa da, yer darlığı ve izdiham sorunlarıyla karşılaştıklarında belli kentlerin büyüme oranları hızla durabilir. Böyle "tersine kutuplaşma" durumuyla ilgili en bilinen örnek, birçok kişinin 1990'lı yıllarda nüfusunun 25 milyona ulaşacağını öngördüğü Mexico City'dir (şimdiki nüfusu 19 ile 22 milyon arasındadır). Bkz. Yue-man Yeung, "Geography in an Age of Mega-Cities", *International Social Sciences Journal* 151 (1997), s. 93.

7. *Financial Times*, 27 Temmuz 2004; David Drakakis-Smith, *Third World Cities*, 2. Baskı, Londra 2000.

nüfusları 1950'deki nüfuslarından *kırk kat* daha fazladır. "Tarihte hiç görülmemiş bir hızla kentleşmekte olan" Çin 1980'lerde nüfusa bütün Avrupa'nın (Rusya dahil) on dokuzuncu yüzyıl boyunca kattığından daha fazla kentli nüfus katmıştır!⁷

Tablo 1. Dünya Genelinde Nüfus Artışı

Kaynak: Birleşmiş Milletler, *World Urbanization Prospects: The 2001 Revision* (2002): Tablo A.3 ve A.4.

Bunların içinde elbette en meşhur olay, nüfusu 8 milyona varan yeni megakentlerin, hatta nüfusu 20 milyondan fazla (Fransız Devrimi sırasında tüm dünyada kentli nüfusun bu sayıda olduğu tahmin edilmektedir) hiperkentlerin ortaya çıkmasıdır. Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'ne göre, 2000'de bu eşiği tartışmasız olarak geçen tek kent Tokyo metropolüdür (gerçi, Mexico City, New York ve Seul-İnjon başka listeler oluştururlar).⁸ *Far Eastern Economic Review*'da 2025'te tek başına Asya'da bu büyüklükte bir nüfusa sahip 10-11 bitişik şehir (*conurbation*) bulunacağı tahmin edil-

8. BM-HABITAT Kent Göstergeleri Veritabanı (2002).

Tablo 2.⁹ Üçüncü Dünya Megakentleri
(Nüfus milyon olarak gösterilmiştir)

	1950	2004
Mexico City	2,9	22,1
Seul-İnjon	1,0	21,9
(New York	12,3	21,9)
São Paulo	2,4	19,9
Mumbai (Bombay)	2,9	19,1
Delhi	1,4	18,6
Cakarta	1,5	16,0
Dakka	0,4	15,9
Kalküta	4,4	15,1
Kahire	2,4	15,1
Manila	1,5	14,3
Karaçi	1,0	13,5
Lagos	0,3	13,4
Şanghai	5,3	13,2
Buenos Aires	4,6	12,6
Rio de Janeiro	3,0	11,9
Tahran	1,0	11,5
İstanbul	1,1	11,1
Beijing	3,9	10,8
Krung Thep (Bangkok)	1,4	9,1
Gauteng (Witwatersrand)	1,2	9,0
Kinşasa/Brazzaville	0,2	8,9
Lima	0,6	8,2
Bogota	0,7	8,0

mektedir; bu kentler arasında Cakarta (24,9 milyon), Dakka (25 milyon) ve Karaçi (26,5 milyon) de yer almaktadır. Kentleşme karşıtı Maoocu politikalar nedeniyle büyümesine onyıllardır engel olunan Şanghai, haliç şeklindeki o koca metro bölgesi içinde 27 milyon kadar bir nüfusa sahip olabilir. Bu arada Mumbai'nin (Bombay) 33 milyonluk bir nüfusa ulaşacağı tahmin edilmektedir, gerçi

9. BM-HABITAT Kent Göstergeleri Veritabanı (2002); Thomas Brinkhoff, "The Principal Agglomerations of the World", www.citypopulation.de/World.html (Mayıs 2004).

yoksulluğun böyle devasa boyutlarda yoğunlaşmasının biyolojik veya ekolojik açıdan sürdürülebilir olup olmadığı bilinmiyor.¹⁰

Gelişmekte olan dünyada nüfus patlaması yaşayan kentler aynı zamanda olağanüstü kent ağları, koridorları ve hiyerarşileri örme-ye başlamıştır. Coğrafyacılar daha şimdiden Amerika kıtasındaki bir canavardan, Rio/São Paulo Genişletilmiş Metropol Bölgesi (RSPER) adıyla bilinen ve Brezilya'nın en büyük iki metropolü arasındaki 500 kilometrelik ulaşım ekseninde yer alan orta büyüklükteki kentler ile Campinas'ın hükmü altındaki önemli sanayi bölgesinin dahil olduğu bir bölgeden söz ediyorlar; bugün 37 milyon olan nüfusuyla henüz embriyon dönemini yaşayan bu megalopol şimdiden Tokyo-Yokohama'dan daha büyüktür.¹¹ Keza, dev Mexico City amipi Toluca'yı tükettikten sonra şimdi de yalancı ayaklarını etrafa uzatmaya başladı; Cuernavaca, Puebla, Cuautla, Pachuca ve Queretaro dahil Meksika'nın orta bölümünün büyük bir kısmını kendine dahil edip yirmi birinci yüzyılın ortalarında 50 milyon gibi bir nüfusa (ülke genelinin yüzde 40'ını oluşturacak bir nüfusa) sahip tek bir megalopole dönüşecek sonunda.¹²

Çok daha şaşırtıcı bir başka gelişme de, Batı Afrika'da Gine Körfezi boyunca merkezi Lagos (bir tahmine göre 2015'te kent nüfusu 23 milyona ulaşacaktır) olan dev bir bitişik kent bölgesinin hızla oluşmaya başlamasıdır. Bir OECD araştırmasına göre, nüfusu 100.000'den fazla olan 300 kentten oluşan bu ağ 2020'de "bir milyondan fazla nüfusa sahip beş kent... [ve] Benin ile Accra arasında doğudan batıya uzanan 600 kilometrelik kara şeridi üzerinde yaşayan toplam 60 milyondan fazla insanla, ABD'nin doğu sahilinin nüfusuna denk bir nüfusa sahip olacak"tır.¹³ İşin üzücü tarafı, bu kentler ağı muhtemelen kent yoksulluğunun dünyadaki en büyük tek ayak izi de olacaktır aynı zamanda.

10. *Far Eastern Economic Review*, Asya 1998 Yılı, s. 63.

11. Hamilton Tolosa, "The Rio/São Paulo Extended Metropolitan Region: A Quest for Global Integration", *The Annals of Regional Science* 37:2 (Eylül 2003), s. 480, 485.

12. Gustavo Garza, "Global Economy, Metropolitan Dynamics and Urban Policies in Mexico", *Cities* 16:3 (1999), s. 154.

13. Jean-Marie Cour ve Serge Snrech (haz.), *Preparing for the Future: A Vision of West Africa in the Year 2020*, Paris 1998, s. 94.

Tablo 3.14 Gine Körfezi'nde Kentleşme

Kentler	1960	1990	2020
Nüfusu 100.000'den fazla olanlar	17	90	300
Nüfusu 5000'den fazla olanlar	600	3500	6000

Gelgelelim en büyük ölçekli kent-sonrası yapılar Doğu Asya'da ortaya çıkmaktadır. İnci Nehri (Hong Kong-Guangzhou)¹⁵ ve Yangze Nehri (Şanghay) deltaları ile Beijing-Tianjin koridoru Tokyo-Osaka, aşağı Ren veya New York-Philadelphia ile mukayese edilecek kentsel-endüstriyel megapoller haline gelme yolunda hızla ilerliyor. Hatta gelişmekte olan ülkeler içinde benzersiz bir yere sahip olan Çin, Tokyo-Yokohama ve ABD'nin doğu sahil şeridini model alan son derece büyük bölgesel ölçekli bir kentsel gelişmenin hummalı hazırlığı içindedir. 1983'te yaratılan Şanghay Ekonomik Bölgesi, Şanghay ile beş komşu bölgeden oluşan bu bölge, neredeyse ABD'nin nüfusuna denk nüfusuyla dünyadaki en büyük ulusaltı planlama oluşumudur.¹⁶

Önde gelen iki araştırmacı, bu yeni Çin megalopollerinin "Japonya/Kuzey Kore'den Batı Java'ya uzanan daimi bir kent koridoru"nun ortaya çıkışında sadece bir ilk adım olabileceğini ileri sürer.¹⁷ Kentler böyle ejderha gibi yayılmaya sonraki yüzyılda da devam ederlerse, kentin evrim tarihi içinde dayanabileceği en son fiziksel ve demografik sınırlara dayanmasına neden olabilirler. Böylece Doğu Asya sahil şeridinin sahip olduğu nüfus üstünlüğü, küresel sermaye ve bilgi akışının denetimi konusunda New York-Londra ekseniiyle eşit konumda, çift kutuplu bir Tokyo-Şanghay "dün-

14. A.g.y., s. 48.

15. Bkz. Yue-man Yeung, "Viewpoint: Integration of the Pearl River Delta", *International Development Planning Preview* 25:3 (2003).

16. Aprodicio Laquian, "The Effects of National Urban Strategy and Regional Development Policy on Patterns of Urban Growth in China", Gavin Jones ve Pravin Visaria (haz.), *Urbanization in Large Developing Countries: China, Indonezia, Brazil; and India* içinde, Oxford 1997, s. 62-3.

17. Yue-man Yeung ve Fu-chen Lo, "Global restructuring and emerging urban corridors in Pacific Asia", Lo ve Yeung (haz.), *Emerging World Cities in Pacific Asia* içinde, Tokyo 1996, s. 41.

ya kenti"nin ortaya çıkışına mutlaka katkıda bulunacaktır.

Gelgelelim bu yeni kent düzeninin, farklı büyüklük ve iktisadi özelliklere sahip kentlerin kendi içlerinde ve birbirleri arasında eşitsizliğin giderek artması gibi bir bedeli olacaktır. Çinli uzmanlar da zaten bugünlerde, kent ile kırsal arasındaki o eski gelir ve kalınma uçurumunun yerini küçük, özellikle de karasal kentler ile dev sahil metropoller arasındaki aynı derecede köklü uçurumun alıp almadığını tartışıyorlar.¹⁸ Ne var ki, Asya'nın büyük bir bölümünün kısa bir süre sonra yaşayacağı yerler tam da bu küçük kentlerdir. Megakentler kent gökkubbesinin en parlak yıldızlarıdır, ama dünyanın gelecekteki nüfus artışının dörtte üçünün yükünü belli belirsiz görünen ikinci kademedeki kentlerle küçük kentsel bölgeler, BM araştırmacılarının ifadesiyle, "pek de bu insanları barındıracak veya onlara hizmet sağlayacak şekilde planlanmış olmayan, hatta hiçbir planlamaları olmayan"¹⁹ yerler çekecektir. Çin'de (resmi rakamlara göre 1993'te nüfusun yüzde 43'ünü kent nüfusu oluşturmaktadır) 1978'den beri resmi "kentler"in sayısı 193'ten 640'a yükselmiş, olağanüstü büyüme oranlarına rağmen büyük metropollerin toplam kent nüfusundaki nispi payları düşmüştür. 1979 sonrası piyasa reformlarının füzuli hale getirdiği kırsal işgücünün büyük bir bölümünü bünyesine katanlar, küçük ve orta büyüklükteki kentler ile yenilerde "kent-leştirilmiş" kasabalar olmuştur.²⁰ Kısmen binçli planlamanın bir sonucudur bu: Çin devleti 1970'lerden beri sanayi yatırımı ile nüfus arasındaki dengeyi gözetken daha dengeli bir kent hiyerarşisini teşvik eden politikalar benimsemektedir.²¹

Buna karşılık Hindistan'da küçük kentlerle kasabalar bugünkü neoliberal geçiş döneminde iktisadi çekış gücü olma özelliklerini ve demografik paylarını yitirmişti; ülkede Çin tarzı "iki vitesli" bir kentleşme olduğuna dair pek bir emare yoktur ortada. Ama 1990'

18. Gregory Guldin, *What's a Peasant To Do? Village Becoming Town in Sothorn China*, Boulder 2001, s. 13.

19. BM-HABITAT, *The Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements 2003* [bundan sonra *Challenge* adıyla anılacaktır], Londra 2003, s. 3.

20. Guldin, *What's a Peasant To Do?*

21. Sidney Göldstein, "Levels of Urbanization in China", Mattei Dogon ve John Kasarda (haz.), *The Metropolis Era: Volume One - A World of Giant Cities* içinde, Newbury Park 1988, s. 210-21.

larda kent nüfusunun toplam nüfustaki payı dörtte birden üçte bir oranına çıktıktan sonra Uttar Pradeş'in Saharanpur, Pencap'ın Ludhiana ve en meşhuru Andra Pradeş'in Visakhapatnam kentleri gibi orta büyüklükte kentler hızla büyümüşür. Son yirmi beş yılda her yıl yaklaşık yüzde 5 oranında büyüyen Haydarabad'ın nüfusunun 2015'te 10,5 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Yapılan son nüfus sayımına göre, Hindistan'ın 35 kenti bir milyon eşığının üzerindedir, bu kentlerin toplam nüfusu ise 110 milyon civarındadır.²²

Afrika'da, bir yandan Lagos (1950'de nüfusu 300.000 iken bugün 13,5 milyondur) gibi birkaç kent birer süpernova gibi büyürken, bir yandan da Ouagadougou, Nouakchott, Douala, Kampala, Tanta, Conakry, Ndjamena, Lumumbaşi, Mogadişu, Antananarivo ve Bamako gibi birçok küçük kent ve vaha San Francisco veya Manchester'dan daha büyük yayılmacı kentlere (*sprawling cities*) dönüşmektedir. (En çarpıcı örnek, Kongo'nun elmas ticareti merkezlerinden çorak Mbuji-Mayi'nin 1960'ta 25.000 nüfuslu küçük bir kasabayken, daha çok son on yılda hızla büyüyerek 2 milyonluk bir metropole dönüşmesidir belki de.²³) Ana kentlerin uzun zaman önce büyümeyi tekelleri altına aldıkları Latin Amerika'da Santa Cruz, Valencia, Tijuana, Curitiba, Temuco, Maracay, Bucaramanga, Salvador ve Belem gibi tali kentler hızla büyümektedir; en hızlı büyüme ise nüfusu 500.000'in altında olan kentlerde görülmektedir.²⁴

Ayrıca antropolog Gregory Guldin'in de vurguladığı gibi, kentleşme, kentsellik-kırsallık sürekliliğinin her noktası boyunca gerçekleşen yapısal bir dönüşüm, bu noktalar arasındaki yoğun bir etkileşim olarak kavramlaştırılmaktadır. Guldin güney Çin'le ilgili

22. *Census 2001*, Hindistan Genel Nüfus Kayıt ve Sayım Müdürlüğü; Alain Durand-Lasserve ve Lauren Royston, "International Trends and Country Contexts", Alain Durand-Lasserve ve Lauren Royston (haz.), *Holding Their Ground: Secure Land Tenure for the Urban Poor in Developing Countries* içinde, Londra 2002, s. 20.

23. Mbuji-Mayi, Société Minière de Bakwanga tarafından yönetilen Kaasai bölgesi içindeki "tamamen şirkete ait eyalet" in merkezidir. Bkz. Michela Wrong, *In the Footsteps of Mr. Kurtz: Living on the Brink of Disaster in the Congo*, Londra 2000, s. 121-3.

24. Miguel Villa ve Jorge Rodríguez, "Demographic Trends in Latin America's Metropolises, 1950-1990", Alan Gilbert (haz.), *The Mega-City in Latin America* içinde, Tokyo ve New York 1996, s. 33-4.

vaka çalışması sırasında, kırsalını önemli oranda göçe neden olurken, aynı zamanda *kendi ortamı içinde* kentleştiğini de bulgulamış: "Köyler giderek pazar ve *xiang* kasabaları haline gelirken, taşra kasabaları ve küçük kentler de büyük kentlere dönüşmektedir." Gerçekten de, birçok durumda kırsalda yaşayan insanlar artık kente göç etmek zorunda kalmıyorlar, kent onlara göç ediyor.²⁵

Aynı şey Malezya için de geçerlidir; gazeteci Jeremy Seabrook, Penanglı balıkçıların "göç etmedikleri halde çevrelerinin kentleşmeyle sarılı olduğunu, doğdukları yerden ayrılmadıkları halde hayatlarının altüst olduğunu" belirtir. Yapılan yeni otoyol yüzünden evlerinin sahille bağlantısının kesilmesi, av sahalarının kentsel atıklar nedeniyle kirlenmesi ve civar tepelerdeki ormanlık alanların apartman yapımı için gerçekleştirilen ağaç kesimi yüzünden tahrip olması sonrasında balıkçıların kızlarını yakınlardaki ucuza işçi çalıştıran, Japonlara ait atölyelere göndermekten başka çareleri kalmamış. "Daima denize bağımlı yaşamış bu insanların sadece geçimleri değil, ruhsal hayatlarıyla moralleri de harap olmuş," diyor Seabrook.²⁶

Çin, Güneydoğu Asya'nın büyük bir bölümü, Hindistan, Mısır ve belki de Batı Afrika'da kırsal ile kentsel arasında meydana gelen bu çarpışmanın sonucunda ortaya hermafrodit bir arazi, Guldin'in "insanın yerleşim tarzında ve gelişiminde yeni, önemli bir yol... ne kırsal ne de kentsel, bu ikisinin karışımı olan bir biçim, büyük kent çekirdeklerinin yoğun bir etkileşim ağıyla çevrelerindeki bölgelere bağlandığı bir yerleşim biçimi olabilir"²⁷ dediği kısmen kentleşmiş kırsal bir yapı çıkmıştır. Alman mimar ve kent te-

25. Guldin, *What's a Peasant To Do?*, s. 14-7.

26. Jeremy Seabrook, *In the Cities of the South: Scenes from a Developing World*, Londra 1996, s. 16-7.

27. Guldin, *What's a Peasant To Do?*, s. 14-17. Ayrıca bkz. Jing Neng Li, "Structural and Spatial Economic Changes and Their Effects on Recent Urbanization in China", Johns ve Visaria, *Urbanization in Large Developing Countries* içinde, s. 44. Ian Yeboah, Accra çevresinde bir *desakota* ("kent köy") örüntüsü geliştiğini bulguladığını belirtir. Yeboah, Accra'nın yayılma biçimi (1990'larda yüzölçümünde yüzde 188'lik bir artış olmuştu) ile bugünkü otomobilleşme sürecini yapısal değişiklik politikalarına bağlıyor. Yeboah, "Demographic and Housing Aspects of Structural Adjustment and Emerging Urban Form in Accra, Ghana", *Africa Today*, 50:1 (2003), s. 108, 116-7.

orisye Thomas Sieverts, *Zwischenstadt* ("iki arada kalmış kent") adını verdiği bu dağınık kentleşme sürecinin, kentin önceki tarihsel gelişiminden bağımsız olarak hızla yirmi birinci yüzyılın hem zengin ülkelerinin hem de yoksul ülkelerinin tanımlayıcı manzarası haline geldiğini savunur. Ama Sieverts, Guldin'den farklı olarak, bu yeni bitişik kentleri, ne geleneksel çekirdekleri ne de fark edilir sınırları olan çokmerkezli ağlar olarak kavramlaştırır.

Dünyanın bütün kültürlerinde bunlar belli ortak özelliklere sahiptir: İlk bakışta, geometrik yapıli örüntülerden oluşmuş müstakil adalara sahip, tümüyle farklı kentsel çevrelerden kurulu, dağınık ve düzensiz görünen bir yapı; belirli bir merkezi olmayan, ama bu nedenle işlevsel açıdan az çok keskin biçimde uzmanlaşmış alanlara, ağlara ve düğümlere sahip bir yapı.²⁸

Coğrafyacı David Drakakis-Smith, özellikle Delhi'yi kastederken şunları yazar: "Bu tür yayılmış metropol bölgeleri, kentsel gelişimle bölgesel gelişimin bir kaynaşmasını temsil ederler; bu kaynaşmada kentler belli ulaşım koridorları boyunca genişleyip küçük kasaba ve köyleri es geçer veya çevrelerken, böylece de buraların işlev ve yerleşim bakımından kendi ortamları içinde değişime uğramalarına neden olurken neyin kentsel neyin kırsal olduğu belirsizleşir."²⁹ Endonezya'da buna benzer bir kırsal/kentsel melezleşme sürecinin çok daha gelişmiş biçimine rastlandığı Jabotabek'te (Cakarta'nın en büyük yerleşim bölgesi) araştırmacılar bu yeni arazi kullanımı örüntülerini *desakotas* ("kent köyleri") diye adlandırmakta ve bunların geçiş dönemine özgü manzaralar mı yoksa yepyeni kentleşme türleri mi olduğu konusunda tartışmalar yürütmektedirler.³⁰

28. Thomas Sieverts, *Cities Without Cities: An Interpretation of the Zwischenstadt*, Londra 2003, s. 3.

29. Drakakis-Smith, *Third World Cities*, s. 21.

30. Bkz. T.G. McGee, "The Emergence of *Desakota* Regions in Asia: Expanding a Hypothesis", Norton Ginsburg, Bruce Koppel ve T.G. McGee (haz.), *The Extended Metropolis: Settlement Transition in Asia* içinde, Honolulu 1991. Philip Kelly, Manila hakkındaki kitabında kentleşmenin Güneydoğu Asya ayağının özgüllüğü konusunda McGee'yle hemfikir, ama *desakota* arazilerinin istikrarsız olduğunu, kent mimarisini yavaş yavaş tahrip ettiğini savunur. Kelly, *Everyday Urbanization: The Social Dynamics of Development in Manila's Extended Metropolitan Region*, Londra 1999, s. 284-86.

Kırsal ile kentsel arasında belirgin sınırların bulunmadığı çokmerkezli kent sistemlerinin ortaya çıkışıyla karşı karşıya kalan Latin Amerikalı kent uzmanları arasında da benzer tartışmalar yaşanmaktadır. Coğrafyacı Adrian Aguilar ile Peter Ward, Mexico City, São Paulo, Santiago ve Buenos Aires çevresinde yaşanan kent çevresel (*peri-urban*) gelişimi tanımlamak amacıyla "bölge temelli kentleşme" kavramını geliştirmiştir: "Metropol büyüme oranlarındaki düşüş, kent merkezi ile şehrin üçra köşeleri arasındaki meta, insan ve sermaye dolaşım yoğunluğunun artışıyla, kent ile kırsal arasındaki sınırların gittikçe daha dağınık hale gelmesiyle ve imalatın metropolün dış bölgelerine, özellikle de mega kentleri kuşatan kent civarındaki alanların dışına taşınmasıyla çakışmıştır." Aguilar ile Ward, "21. yüzyılın en büyük kentlerinde işgücünün yeniden üretiminin çok büyük bir ihtimalle kent çevresindeki bu alanlarda yoğunlaşacağı" inancındadır.³¹

Her halükârda yeni ile eski birbirine kolay karışmaz, Colombo'nun *desakota* bölgelerinde de "topluluklar bölünmüştür, yabancılarla yerliler birbirleriyle ilişki kuramaz, uyumlu topluluklar oluşturamaz."³² Ama, antropolog Magdalena Nock'un Meksika'yla ilgili olarak işaret ettiği gibi, bu süreç geri dönüşü olmayan bir süreçtir: "Küreselleşme insan, mal, hizmet, bilgi, haber, ürün ve para hareketini artırarak kırsal bölgelerde kentsel özelliklerin, kent merkezlerinde de kırsal niteliklerin varlığının artmasına neden olmuştur."³³

31. Adrian Aguilar ve Peter Ward, "Globalization, Regional Development, and Mega-City Expansion in Latin America: Analyzing Mexico City's Peri-Urban Hinterland", *Cities* 20:1 (2003), s. 4, 18. Yazarlar *desakota* benzeri bir gelişimin Afrika'da meydana gelmediğini ileri sürüyorlar: "Kentlerin büyümesi daha ziyade tamamıyla kentsel bir özellik taşıyor ve büyük kentlere özgü bir biçimde ve açık tanımlanmış sınırlar içinde gerçekleşiyor. Burada kent çekirdeğindeki süreçlere bağlı olarak ve bu süreçlerin güdümüyle gerçekleşen meta kent veya kent civarına doğru yayılma şeklinde gelişmeler yoktur," s. 5. Ama Gauteng (Witwatersrand) Latin Amerika'daki örneklerle tamamen benzeşen bir "bölgesel kentleşme" örneği olarak kabul edilmelidir mutlaka.

32. Ranjith Dayaratne ve Raja Samarawickrama, "Empowering Communities: The Peri-Urban Areas of Colombo", *Environment and Urbanization* 15:1 (Nisan 2003), s. 102. (Ayrıca bkz. aynı sayı içinde, L. van den Berg, M. van Wijk ve Pham Van Hoi, "The Transformation of Agricultural and Rural Life Downstream of Hanoi.")

33. Magdalena Nock, "The Mexican Peasantry and the *Ejido* in the Neo-libe-

Dickens'a Dönüş

Üçüncü Dünya'da kentleşme dinamikleri on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyıl başlarında Avrupa ve Kuzey Amerika'da gözlenen kentleşme dinamiklerini hem özetler hem de onlardan farklılıklar gösterir. Çin'de tarihteki en büyük sanayi devrimi, Avrupa'dakine denk bir nüfusu kırsal kesimdeki köylerden dumana boğulmuş, gökyüzüne uzanan kentlere taşıyan Arşimed kaldırıcıdır: 1970'lerin sonlarındaki piyasa reformlarından beri 200 milyondan fazla Çinli'nin kırsal bölgelerden kentlere göç ettiği tahmin edilmektedir. Gelecek yıllarda bunu 250-300 milyon kişinin daha (bir sonraki "köylü seli") izlemesi beklenmektedir.³⁴ Bu akıl almaz akımın sonucunda 2005'te Çin'de 166 kent (ABD'de ise yalnızca 9 kent) 1 milyondan fazla nüfusa sahipti.³⁵ Dongguan, Shenzen, Fushan ve Chengchow gibi birden büyümüş sanayi kentleri postmodern Sheffield ve Pittsburghlardır. Yakın zamanda *Financial Times*'de belirtildiği gibi, on yıl içinde "Çin binlerce yıldır süregelen, ağırlıklı olarak kırsal bir ülke olma özelliğini yitirecektir."³⁶ Şanghay Dünya Finans Merkezi çok kısa bir süre sonra gözünü Mao'nun, hatta Le Corbusier'nin bile hayal edemediği devasa bir kent dünyasına çevirebilir.

Tablo 4.³⁷ Çin'in Sınai Kentleşmesi
(Kentlerin oranı yüzde üzerinden verilmiştir)

	Nüfus	GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)
1949	11	-
1978	13	-
2003	38	54
2020 (tahmini)	63	85

ral Period", Deborah Bryceson, Cristóbal Kay ve Jos Mooij (der.), *Disappearing Peasantries? Rural Labour in Africa, Asia and Latin America* içinde, Londra 2000, s. 173.

34. *Financial Times*, 16 Aralık 2003, 27 Temmuz 2004.

35. *New York Times*, 28 Temmuz 2004.

36. Wang Mengkui, Eyalet Konseyi Kalkınma Araştırmaları Merkezi Direktörü, aktaran *Financial Times*, 26 Kasım 2003.

Keza Seul'ün gecekondlu mahalleleriyle savaş yıkıntılarının dudak uçuklatacak bir hızla (1960'larda yılda yüzde 11.4 oranında bir hızla) New York kadar büyük bir megalopolise dönüşebileceğini elli yıl önce kimse hayal edemezdi; Viktorya döneminde de 1920'de Los Angeles gibi bir kentin kurulacağı hayal edilebilir miydi? Ne var ki, günümüzde Doğu Asya'daki kentleşme süreci, belli bölgelerinin tarihsel gelişimleri ve kentsel mucizeleriyle tahmin edilemez özelliklere sahip olsa da, 1965'ten beri kişi başına düşen GSYİH'nin üçe katlanması da etkisiyle, imalat hacminin artışı ile kentlere göç arasında yarı klasik ilişkiyi korumaktadır. Marx'ın sanayi proletaryasının yüzde sekseni bugün Çin'de ya da Batı Avrupa ve ABD'nin dışında bir yerlerde yaşamaktadır.³⁸

Gelgelelim, gelişmekte olan dünyanın büyük bir bölümünde kentsel büyüme Çin, Kore ve Tayvan'ın güçlü imalat ihracatı motorundan ve Çin'in devasa yabancı sermaye girdisinden (halen gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu toplam yabancı yatırımların yarısına denktir) yoksundur. 1980'lerin ortalarından beri Güney'in büyük sanayi kentlerinin hepsi (Bombay, Johannesburg, Buenos Aires, Belo Horizonte ve São Paulo) çok fazla sayıda fabrikanın kapanmasından ve sanayisizleşme eğiliminden mustarıptır. Başka yerlerde ise, kentleşme sanayileşmeden, hatta tek başına kalkınmadan radikal biçimde ayrılmıştır; Afrika'nın aşağı Sahra bölgesinde kentleşme, olmazsa olmaz koşulu sayılan tarımsal verimlilik artışından ayrılmıştır. Bunun sonucunda bir kentin ekonomisinin çapıyla nüfusunun büyüklüğü arasında genellikle şaşırtıcı derecede az bir ilişki vardır; aynı şey tersi için de geçerlidir. Tablo 5 dünyanın en büyük metropol bölgelerinde nüfus ile GSYİH arasındaki bu oransızlığı göstermektedir.

37. Goldstein, "Levels of Urbanization in China", tablo 7.1, s. 201; Guilhem Fabre'in 1978 yılı rakamları, "La Chine", Thierry Paquot, *Les Mondes des Villes: Panorama Urbain de la Planète* içinde, Brüksel 1996, s. 187. Dünya Bankası'nın yıllara göre sıralanmış verileriyle Fabre'in verileri arasında farklılıklar olduğunu belirtmekte yarar var; Dünya Bankası'nın verilerinde 1978 yılı için kentleşme oranı yüzde 18 olarak geçerken, Fabre'da yüzde 13 olarak geçer. (Bkz. Dünya Bankası, *World Development Indicators*, 2001, CD-ROM versiyonu.)

38. Dünya Bankası, *World Development Report 1995: Workers in an Integrating World*, New York 1995, s. 170.

Tablo 5.³⁹ Nüfusa ve GSYİH'ye Göre
Dünyanın En Büyük On Kenti

(1) 2000 yılı itibariyle nüfus	(2) 1996 yılı itibariyle GSYİH (2000 yılı nüfus sıralamasındaki yeri)
1. Tokyo	Tokyo (1)
2. Mexico City	New York (3)
3. New York	Los Angeles (7)
4. Seul	Osaka (8)
5. São Paulo	Paris (25)
6. Bombay	Londra (19)
7. Delhi	Chicago (26)
8. Los Angeles	San Francisco (35)
9. Osaka	Düsseldorf (46)
10. Cakarta	Boston (48)

Sanayileşme olmaksızın kentleşmenin, durdurulması imkânsız bir eğilimin, silikon kapitalizmin bünyevi bir özelliği olan, üretim artışını istihdam artışından ayırma eğiliminin bir ifadesi olduğunu ileri sürenler olacaktır. Ama, daha sonra göreceğimiz gibi, Afrika, Latin Amerika, Ortadoğu'da ve Güney Asya'nın büyük bir bölümünde büyüme olmaksızın kentleşme, ilerleyen teknolojinin demir yasalarından ziyade açık bir biçimde küresel bir siyasal konjonktürün (1970'lerin sonlarında dünya genelinde yaşanan borç krizi ile sonrasında, 1980'lerde Üçüncü Dünya ekonomilerinin IMF öncülüğünde yeniden yapılandırılmasının) mirasıdır.

Ayrıca Üçüncü Dünya'da kentleşme süreci, reel ücretlerdeki düşüşe, fiyat artışına ve kentsel işsizlik oranlarındaki fahiş yükselişe rağmen, 1980'ler ile 1990'ların başları arasındaki kıtlık yılları boyunca baş döndürücü hızını (1960'tan 1993'e kadar yılda yüzde 3,8) hiç kesmeden devam ettirmiştir.⁴⁰ Bu tersine kent patlaması

39. Kentlerin nüfusa göre sıralaması Thomas Brinkhoff tarafından yapılmıştır (www.citypopulation.de); GSMH sıralaması Denise Pumain tarafından yapılmıştır, "Scaling Laws and Urban Systems", *Santa Fe Institute Working Paper* 04-02-002, Santa Fe 2002, s. 4.

40. Josef Gugler, "Introduction - II: Rural-Urban Migration", Gugler (haz.), *Cities in the Developing World: Issues, Theory and Policy* içinde, Oxford 1997, s. 43.

çoğu uzmanı şaşırtmış, kentlerdeki ekonomik gerilemenin yaratacağı olumsuz geribeslemenin kırsaldan kente göçü yavaşlatacağı, hatta tersine çevireceği tahmininde bulunan ortodoks ekonomi modelleriyle çelişen bir durum yaratmıştır.⁴¹ 1990'da kalkınmacı iktisatçı Nigel Harris, "Gelir düzeyi düşük ülkelerde kentsel gelir oranlarında önemli bir düşüşün meydana gelmesi, kısa vadede köyden kente göçte ille de bir düşüşe neden oluyormuş gibi görünmüyor," sözleriyle duyduğu hayreti dile getirmiştir.⁴²

Afrika'daki durum ise özellikle paradoksaldır: Fildişi Sahili, Tanzanya, Kongo-Kinşasa, Gabon, Angola ve başka ülkelerin yıllık yüzde 2 ile 5 arasında ekonomik büyüme hızına sahip kentleri yıllık yüzde 4 ile 8 oranında bir nüfus büyümesini hâlâ nasıl kaldırebilmektedir?⁴³ Lagos'un nüfusu, kent ekonomisi derin bir gerileme içinde olmasına rağmen, 1980'lerde Nijerya'nın nüfusundan iki kat daha hızlı nasıl büyüebilmiştir?⁴⁴ Hatta, bugün kentsel istihdamın durgunluğu ve tarımsal verimliliğin tıkanması yüzünden karanlık bir çağda yaşayan Afrika kıtası genel olarak, Viktorya döneminin en yüksek kentleşme oranlarının yaşandığı yıllarda birçok ortalama Avrupa kentinin sahip olduğu büyüme oranından (yılda yüzde 2,1) çok daha yüksek bir kentleşme oranını (yılda yüzde 3,5 ile 4) nasıl sürdürebiliyor?⁴⁵

41. Sally Findley 1980'lerde, devam etmekte olan köyden kente göç seviyelerini ve kentleşme oranlarının sonuçlarını herkesin düşük tahmin ettiğini belirtir. Findley, "The Third World City", Kasarda ve Parnell, *Third World Cities: Problems* içinde, s. 14.

42. Nigel Harris, "Urbanization, Economic Development and Policy in Developing Countries", *Habitat International* 14:4 (1990), s. 21-22.

43. David Simon, "Urbanization, Globalization and Economic Crisis in Africa", Carole Rakodi (haz.), *The Urban Challenge in Africa: Growth and Management in Its Large Cities* içinde, Tokyo 1997, s. 95. İngiltere'deki sanayi kentlerinin 1800-1850 dönemindeki büyüme oranları için bkz. Adna Weber, *The Growth of Cities in the Nineteenth Century: A Study in Statistics*, New York 1899, s. 44, 52-3.

44. A. S. Oberai, *Population Growth, Employment and Poverty in Third-World Mega-Cities: Analytical Policy Issues*, Londra 1993, s. 165.

45. BM Ekonomik Programı (UNEP), *African Environment Outlook: Past, Present and Future Perspectives*, aktaran *Al Ahram Weekly* (Kahire), 2-8 Ekim 2003; Alain Jacquemin, *Urban Development and New Towns in the Third World: Lessons from the New Bombay Experience*, Aldershot 1999, s. 28.

İşin sırrı kısmen, IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı tarımsal deregülasyon ve mali disiplin politikalarının, kentler iş üretmez hale gelmiş olsa bile buralardaki gecekondlu mahallelerine bir kırsal işgücü artışı göçü yaratmaya devam etmesinde saklıdır. Avrupa'nın önde gelen Afrika uzmanlarından Deborah Bryceson yakın zamanlarda yaptığı bir tarım araştırmasının özetinde, 1980'ler ile 1990'ların, küresel çapta yaşanan benzeri görülmemiş bir kırsal alt üst olma dönemi olduğunu belirtir:

Borç batağına saplanmış ulusal hükümetler teker teker yapısal uyum programlarına (YUP) ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) belirlediği şartlara tabi oldu. Tarımın sübvansedilmesine, geliştirilmesine dayalı tarımsal girdi paketleri ve kırsal altyapı inşaatı büyük miktarda azaltıldı. Latin Amerika ile Afrika ülkelerinde köylüyü "modernleştirme" çabalarından vazgeçildiği için, köylü çiftçiler uluslararası mali kurumların "ya batarsın ya çıkarsın" şeklindeki ekonomik stratejisine maruz kaldı. İç piyasanın deregülasyonu tarım üreticilerini, yoksul köylüler kadar orta gelir düzeyindeki köylülerin de rekabet etmekte güçlük çektiği küresel emtia piyasalarına yönelmeye zorladı. YUP'lar ile ekonomik liberalleşme politikaları, dünya genelinde tarımsallığı çözen güçler ile köylülüğün çözülmesini destekleyen ulusal politikalar arasındaki yakınlığı temsil etmekteydi.⁴⁶

Yerel güvenlik ağları ortadan kalktıkça yoksul çiftçiler dış kaynaklı şoklara giderek daha açık hale gelmeye başladılar: Kuraklık, enflasyon, faiz oranlarının yükselişi, ürün fiyatlarının düşüşü gibi şeylere. (Ya da hastalıklara: Toprağını satıp kente göç eden küçük toprak sahibi Kamboçyalı köylülerin tahminen yüzde 60'ı sağlıkla ilgili borçları nedeniyle göç etmek zorunda kalmışlardır.⁴⁷)

Bütün bunlar olurken çoğunlukla borç dayatıcı yapısal uyum programlarının neden olduğu ekonomik oynamalar veya yabancı ekonomik yağmacıların (Kongo ve Angola'daki gibi) etkisiyle ortaya çıkan kronik iç savaşlar ve açgözlü diktatörler bütün kırsal bölgelerin kökünü kurutmaktaydı. Ekonomik büyümelerindeki durgunluğa veya olumsuzluğa rağmen ve yeni altyapı, eğitim tesisleri

46. Deborah Bryceson, "Disappearing Peasantries? Rural Labour Redundancy in the Neo-Liberal Era and Beyond", Bryceson, Kay ve Mooij, *Disappearing Peasantries?* içinde, s. 304-5.

47. Sébastien de Dianous, "Les Damnés de la Terre du Cambodge", *Le Monde diplomatique* (Eylül 2004), s. 20.

veya halk sağlığı sistemlerine gerekli yatırım yapılmadığı halde, kentler dünya genelindeki bu tarımsal krizin semeresini toplamıştı. Üçüncü Dünya bugün, klasik emek yoğun kırsal bölge ve sermaye yoğun sınıai metropol klişesinden ziyade sermaye yoğun kırsal bölge ve emek yoğun sanayisizleşmiş kent örnekleriyle doludur. Başka bir deyişle, "aşırı kentleşme"yi iş arzı değil, yoksulluğun yeniden üretimi yönlendirir. Neoliberal bir dünya düzeninin geleceği yönlendirmek için başvurduğu beklenmedik yollardan biridir bu.⁴⁸

Karl Marx'tan Max Weber'e klasik toplum teorisi, yarının dünyasının büyük kentlerinin Manchester, Berlin ve Chicago'nun attığı sanayileşme adımlarını takip edeceğine inanıyordu; Los Angeles, São Paulo, Pusan ve bugün Ciudad Juárez, Bangalore ve Guangzhou aşağı yukarı bu kanonik yörüngeyi izlemiştir gerçekten de. Gelgelelim, Güney yarıküredeki kentlerin çoğu, tarihçi Emmet Larkin'in "on dokuzuncu yüzyılın Batı dünyasında türeyen gecekondlu mahalleleri içinde" benzersiz olduğunu vurguladığı Viktoriya dönemi Dublini'ni andırır; Larkin şöyle devam eder: "[Çünkü] gecekondlu mahalleleri sanayi devriminin bir ürünü değildi. Dublin 1800 ile 1850 yılları arasında sanayileşme sorunlarından ziyade sanayisizleşme sorunlarıyla boğuşmuştur."⁴⁹

Keza Kinşasa, Luanda, Hartum, Darüsselam, Guayaquil ve Lima, ithal-ikameci sanayilerinin harap olmasına, kamu sektörlerinin küçülmesine ve orta sınıfların gelir düzeyinin düşmesine rağmen muazzam bir hızla büyümeye devam ediyor. İnsanları zorla kırsalın dışına "iten" küresel güçler (Cava ve Hindistan'da tarımın maki-neleşmesi, Meksika, Haiti ve Kenya'da gıda ithalatı, Afrika genelinde iç savaş ve kuraklık, ayrıca her yerde küçük holdinglerin birleşerek büyük holdinglere dönüşmesi ve sanayi ölçeğindeki tarım şirketleri arasındaki rekabet) kentin "çekim gücü" borç ve ekonomik buhran nedeniyle çok fazla zayıfladığında bile kentleşmeyi destekler görünüyor. Bunları sonucunda yapısal uyum, devalüasyon

48. Bkz. Josef Gugler, "Overurbanization Reconsidered", Gugler, *Cities in the Developing World* içinde, s. 114-23.

49. Önsöz, Jacinta Prunty, *Dublin Slums, 1800-1925: A Study in Urban Geography*, Dublin 1998, s. ix. Ama Larkin bunları söylerken Dublin'in Akdeniz'deki muadili Napoli'yi unutmuş.

ve kamu kesiminde tasarruf bağlamında gerçekleşen hızlı kentsel büyümenin, gecekondu mahallelerinin toplu üretimini beraberinde getirmesi kaçınılmaz bir reçete olmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) araştırmacılarından birinin tahminlerine göre, Üçüncü Dünya'daki resmi konut piyasası yeni konut stokunun ancak yüzde 20'sinden biraz fazlasını karşılamakta, bu yüzden de insanlar zorunlu olarak gecekondu inşa etmekte, enformel olarak kiralanan evlere yerleşmekte, arazi veya kaldırımları gaspetmektedirler.⁵⁰ BM'ye göre, "Son 30-40 yıl içinde Güney'deki birçok kentin konut stokuna ek konut arzilerinin büyük bölümünü yasadışı veya kayıtdışı arazi piyasası karşılamaktadır."⁵¹

1970'ten beri Güney'in her yerinde gecekondu mahallelerinin büyüme hızı tek başına kentleşme hızını geride bırakmıştır. Kent planlamacısı Priscilla Connolly, geriye dönüp Mexico City'nin yirminci yüzyılın sonlarındaki durumuna bakarak "asgari geçim kazandıran kayıtdışı işler her zaman için toplam istihdamın büyük bir bölümünü oluşturduğu halde, kentin büyüme oranının yüzde 60 kadarında, kentin belediye hizmetinden yoksun kenar mahallelerinde kahramanca kendi evlerini inşa eden halkın, özellikle de kadınların rolü büyüktür," şeklinde bir gözlemde bulunur.⁵² São Paulo'daki *favela*'lar (buralardaki nüfus 1973'te toplam nüfusun sadece yüzde 1,2'sini oluştururken, bu oran 1993'te yüzde 19,8'e çıkmıştır) 1990'lı yıllar boyunca yılda 16,4 gibi muazzam bir oranda büyümüştür.⁵³ Dünyanın en hızlı büyüyen kentleşme bölgelerinden Amazon'da kentlerdeki büyümenin yüzde 80'i kurumsal tesislerden ve belediye ulaşım hizmetlerinden yoksun gecekondu mahallelerinde gerçekleşmekte, böylece "kentleşme" ile "favelalaşma" eşanlı hale gelmektedir.⁵⁴

50. Oberai, *Population Growth, Employment and Poverty in Third-World and Mega-Cities*, s. 13.

51. BM-HABITAT, *An Urbanising World: Global Report on Human Settlements*, Oxford 1996, s. 239.

52. Priscilla Connolly, "Mexico City: Our Common Future?", *Environment and Urbanization* 11:1 (Nisan 1999), s. 56.

53. Ivo Imparato ve Jeff Ruster, *Slum Upgrading and Participation: Lessons from Latin America*, Washington, D.C. 2003, s. 333.

54. John Bowder ve Brian Godfrey, *Rainforest Cities: Urbanization, Development, and Globalization of the Brazilian Amazon*, New York 1997, s. 130.

Aynı eğilim Asya'nın her yerinde görülmektedir. Beijing polis yetkilileri kente her yıl 200.000 "avare"nin (kayıtdışı köylü göçmen) geldiği, bunların bir çoğunun şehrin güney ucundaki yasadışı gecekondu mahallelerine yerleştiği tahmininde bulunuyor.⁵⁵ Bu arada, 1980'lerin sonlarında yapılan bir inceleme, Güney Asya'da kentlerde hane sayısındaki artışın yüzde 90'ının gecekondu mahallelerinde gerçekleştiğini gösteriyor.⁵⁶ Karacşi'de yayılmakta olan *katchi abadi* (gecekonducu) nüfusu on yılda bir iki katına çıkmakta, Hindistan'ın gecekondu mahalleleri ise genel nüfusa göre yüzde 250 oranında bir hızla büyümeye devam etmektedir.⁵⁷ Mumbai'de kayıt altındaki kesimde tahminen yıllık 45.000 olan konut açığı, kayıtdışı gecekondu yerleşimlerinde aynı sayıda bir artışa tercüme edilir.⁵⁸ Her yıl Delhi'ye göç eden 500.000 kişiden 400.000'inin soluğu gecekondu mahallelerinde aldığı tahmin edilmektedir; 2015'te Hindistan'ın başkenti 10 milyonu aşkın bir gecekondu nüfusuna sahip olacaktır. Planlama uzmanı Gautam Chatterjee, "Bu eğilim azalmadan devam ederse, hiçbir kentimiz olmayacak, sadece gecekondu mahallelerimiz olacak," uyarısında bulunmaktadır.⁵⁹

Afrika'daki durum daha da aşırıdır elbette. Afrika'nın gecekondu mahalleleri kıtada nüfus patlaması yaşanan kentlerden iki kat daha hızlı büyümektedir. Gerçekten de, 1989 ile 1999 yılları arasında Kenya'da nüfus artışının yüzde 85 gibi inanılmaz derecede büyük bir bölümü, Nairobi ve Mombasa'nın pis kokulu, tıksık gecekondu mahallelerinde gerçekleşti.⁶⁰ Bu arada, yetkililerin ufkun-

55. Yang Wenzhong ve Wang Gongfan, "Peasant Movement: A Police Perspective", Michael Dutton (haz.), *Streetlife China* içinde, Cambridge 1998, s. 89.

56. Dileni Gunewardena, "Urban Poverty in South Asia: What Do We Know? What Do We Need To Know?" tamamlanmamış makale, Yoksulluğu Azaltma ve Toplumsal İlerleme Konferansı, Rajendrapur, Bangladeş, Nisan 1999, s. 1.

57. Arif Hasan, "Önsöz", Akhtar Hameed Khan, *Orangi Pilot Project: Reminiscences and Reflections* içinde, Karacşi 1996, s. xxxiv.

58. Suketu Mehta, *Maximum City: Bombay Lost and Found*, New York 2004, s. 117.

59. Gautam Chatterjee, "Consensus versus Confrontation", *Habitat Debate* 8:2 (Haziran 2002), s. 11. Delhi'yle ilgili istatistikler, Rakesh K. Sinha, "New Delhi: The Worlds Shanty Capital in Making", *OneWorld South Asia*, 26 Ağustos 2003.

60. Harvey Herr ve Guenter Karl, "Estimating Global Slum Dwellers: Mo-

da Afrika'da kent yoksulluğunun yatıştırılacağına dair tek bir gerçekçi ümit bile görülüyor artık. Ekim 2004'te IMF ve Dünya Bankası'nın ortaklaşa gerçekleştirdiği yıllık toplantıda Tony Blair'in meşru vârisi Britanya Maliye Bakanı Gordon Brown, BM'nin Afrika için belirlediği, aslen 2015'te ulaşılması öngörülen Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne daha kuşaklar boyunca ulaşamayacağı görüşünü dile getirmişti: "Afrika'nın aşağı Sahra bölgesi, 2130'a kadar evrensel ilköğretim düzeyine ulaşamayacaktır; 2150'de yoksulluk ancak yüzde 50 oranında azalacak, önlenebilir bebek ölümleri ancak 2165'te tamamen ortadan kaldırılabilir."61 2015'te Kara Afrika'da 332 milyon gecekondu sakini olacaktır; bu sayı on beş yılda bir katlanarak artmaya devam edecektir.62

Velhasıl geleceğin kentleri, ilk kuşaktan şehir planlamacılarının tasavvur ettiği gibi cam ve çelikten değil, büyük oranda kaba tuğla, saman, geridönüştürülmüş plastik, briket ve hurda tahtalardan inşa edilecektir. Yirmi birinci yüzyılın kent dünyası, gökyüzüne yükselen ışıklı kentler yerine büyük oranda çerçöp, dışkı ve pislik içine gömülmüş kentlerden oluşmaktadır. Hatta, postmodern gecekondu mahallelerinde oturan bir milyar kent sakininin geriye bakıp kent hayatının ilk dönemlerinde, dokuz bin yıl önce Anadolu'da kurulmuş olan Çatalhöyük'ün dayanıklı kerpiç evlerine imrenmesi iştten bile değildir.

nitöring the Millenium Development Goal 7, Target 11", BM-HABITAT taslak metin, Nairobi 2003, s. 19.

61. Gordon Brown, aktaran *Los Angeles Times*, 4 Ekim 2004.

62. BM istatistiği, aktaran John Vidal, "Cities Are Now the Frontline of Poverty", *Guardian*, 2 Şubat 2005.

Gecekondu Mahallelerinin Yaygınlığı

Yarı gecekondu, yarı cennet şehre bakarken zihnini düşüncelere kaptırdı. Bir yer nasıl olur da böyle hem çirkin ve vahşi, hem de güzel olabilirdi?

Chris Abani¹

Gecekondu mahallelerinin o muazzam yayılmışlığı Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı'nın (BM-HABITAT) Ekim 2003'te yayımladığı *The Challenge of Slums* adlı tarihsel ve kasvetli raporunun ana temasını oluşturur. Friedrich Engels, Henry Mayhew, Charles Booth ve Jacob Riis'in ünlü çalışmalarının izinden giden, kent yoksulluğuyla ilgili bu gerçek anlamda ilk küresel denetleme raporu, James Whitelaw'un 1805 tarihli *Survey of Poverty in Dublin* adlı çalışmasıyla başlayan gecekondu hayatıyla ilgili iki asırlık bilimsel saha çalışmalarının doruk noktasıdır. Bu çalışma, Dünya Bankası'nın 1990'larda kent yoksulluğunun "gelecek yüzyılın en önemli, siyasal patlamalara yol açabilecek sorunu"² haline geleceği yönündeki uyarılarının uzun zamandır beklenen ampirik karşılığıdır aynı zamanda.

Yüzden fazla araştırmacının ortak çalışmasıyla hazırlanan *The Challenge of Slums*, üç yeni analiz ve veri kaynağını bir araya getirir. Öncelikle, bu çalışma Abidjan'dan Sydney'ye kadar 34 metropoldeki yoksulluk, gecekondu mahallelerinin koşulları ve ko-

1. Chris Abani, *Graceland*, New York 2004, s. 7.

2. Anqing Shi, "How Access to Urban Portable Water and Sewerage Connections Affects Child Mortality", Finans, Kalkınma Araştırmaları Grubu, taslak metin, Dünya Bankası, Ocak 2000, s. 14.